

## ГАЛИЦЬКИЙ СТАНОВИЙ СЕЙМ У ДЕРЖАВНОМУ АПАРАТІ АВСТРІЇ (1775-1848 рр.)

Розглянуто правове становите Галицького станового сейму в  
державному апараті Австрії.

*Ключові слова:* державний апарат, Галицький становий сейм, вибори.

У сучасних умовах розвитку демократичних інститутів України важливим є звернення до національного досвіду державотворення. Певний інтерес в історичному аспекті має аналіз правового статусу Галицького станового сейму (1775-1848рр). Це питання не є новим в історико-правовій науці. Фрагментарно його торкалися у своїх працях такі дослідники як В. Кульчицький, Б. Тищик, В. Гончаренко, І. Настасяк та ін. Проте деякі питання залишаються недослідженими.

Унаслідок першого поділу Польщі (1772 р.) Галичину захопила Австрія, а 1774 р. за Кючук-Кайнарджійським миром, укладеним між Росією і Туреччиною, вона захопила Буковину. Ще у першій половині XVI ст. (1526 р.) Австрія поширила владу на Угорщину, в складі якої перебувало Закарпаття. Отже, у другій половині XVIII ст. усі західноукраїнські землі опинилися під владою Австрійської монархії. Загарбавши Галичину, австрійський уряд штучно об'єднав українські та польські землі в один адміністративний так званий Коронний край з центром у Львові, надавши офіційні назви Східній та Західній Україні [1].

Після захоплення Галичини австрійська влада видала сувору заборону організації будь-яких публічних з'їздів чи нарад, ліквідувавши інститут сеймиків. Як виняток, лише у грудні 1773 р. було дозволено проведення зборів шляхти в окремих циркулах для проведення виборів делегатів до холдової акції. Попри застереження Відня шляхта розтлумачила такий збір як сеймики і ухвалила для своїх делегатів інструкцію [2]. Австрійський імператор був обурений цим рішенням. З цієї причини наступні вибори

делегатів до холдової акції зі Західної Галичини відбулись аж у 1796 р. під суворим наглядом губернатора Яна Вацлава фон Маргеліка [3].

Отож, у Галичині утворився вакуум представницького органу влади на регіональному рівні. Цей вакуум спричинив незручності в управлінні та невдоволення групи польських магнатів і шляхти. З метою ліквідації цього несприятливого явища імператор видав 13 червня 1775р. патент, яким було утворено Галицький становий сейм [4]. Він мав обмежену компетенцію та знаходився під повним контролем центральної влади. Польський вчений Б. Лозинський так охарактеризував цей правовий інститут: "У порівнянні з живою і багатою традицією польського парламентаризму такий сейм був. карикатурою" [5].

Проте патент 1775 р. протягом правління Марії Терези не був реалізований. Його було втілено в життя за правління Йосифа II у 1782 р. Регламентацію його діяльності також дещо змінено, зокрема було обмежено участь в сеймі духовенства. Цього ж року відбулась інавгурація Галицького станового сейму та перше засідання, проведене в приміщенні колишнього єзуїтського костелу. У ньому взяли участь 230 депутатів [6].

Згідно з патентом 1775 р. Галицький становий сейм складався з магнатів, шляхти та представників міст. До магнатів належали князі, графи, барони, архієпископи, єпископи й інші інфулати римо- і греко-католицького обрядів. Серед шляхти право участі в сеймі мали лицарі, прелати і каноніки, які спалачували щорічно 75 ренських (тобто 300 польських злотих) домінікальної контрибуції. Як для магнатів, так і для шляхти вимагали особистої участі в засіданнях сейму.

Магнати і лицарі могли брати участь у роботі сейму за умови відсутності у них подвійного громадянства . До них належали особи, нерухома власність яких унаслідок поділів Польщі опинилась на території різних держав, а також особи, землі яких були розміщені у Галичині, але самі вони постійно проживали за межами австрійських володінь.

Міста займали у сеймі скромне представництво - два депутати від Львова.

Марія Терезія пообіцяла іншим містам, що вони згодом отримають право представництва у сеймі, однак ні вона, ні її послідовники не виконали своїх обіцянок, а тому участь у сеймі міст була символічною.

Компетенція Галицького станового сейму була досить вузькою. До його відання належала сфера формування крайової податкової політики. Крім того, він видав свої висновки, які надсилали до Придворної канцелярії і у формі подань їх розглядав імператор. Сесії сейму за патентом 1775 р. повинні були відбуватись раз на рік. На сесії головуєчим був губернатор. Галицький становий сейм формував свій виконавчий орган - Становий комітет, який складався з трьох магнатів і трьох представників шляхти. Становий комітет виконував для урядової адміністрації функцію дорадчого органу. Персональний склад Станового комітету шляхом таємного голосування обирав сейм та затверджував імператор [7].

Історія становлення і розвитку мови діловодства Галицького станового сейму є не менш складною, ніж історія діяльності цього органу. На початку встановлення австрійської влади у Галичині, зокрема актами і рекомендаціями імператриці Марії-Терезії протягом 1772-1774 років, було закріплено як офіційну латинську мову. З утворенням Галицького станового сейму саме цією мовою велося його діловодство. Відповідно до указу імператора Йосифа II від 1790 р. замість латинської мови як офіційна мова діловодства сейму мала бути введена німецька мова. Але така норма не влаштувала польськомовних депутатів, які переважали у Галицькому становому сеймі. Отож, між Йосифом II і більшістю депутатів Галицького станового сейму почалося протистояння. Наслідком цього протистояння було те, що указ 1790 р. так і не набув чинності. Законодавець вирішив не торкатися цього болючого питання, щоб не провокувати конфлікт знову. Неймовірно, але вплив у державі польської шляхти був настільки великим, що їм вдалося скорегувати волю самого імператора. Отож, був штучно створений законодавчий вакуум закріплення офіційної мови діловодства на території Галичини. Ця прогалина австрійського законодавства була ліквідована імператорським листом 18 лютого 1826 р. Цей

акт визнав остаточно офіційною мовою німецьку. До кінця функціонування Галицького станового сейму вона й була офіційною мовою його діловодства [8].

Протягом правління Йосифа II сейм скликали тричі, а саме у 1784 р., 1786 р., і 1788 р. Виключною метою його засідань було обрання членів Станового комітету. Галицький становий сейм не мав реальних повноважень впливу на ситуацію в краю, а також неналежно представляв інтереси шляхти. Серед прийнятих ним актів потрібно звернути увагу на патент, ухвалений 24 червня 1784 р., який стосувався питання такси у домінікальних судах. Лише в 1790-1791 рр. на фоні ліберальної політики Леопольда II, сейм і його Становий комітет активно розвинули свою діяльність, виступачи проти урбаріальної реформи, закладеної у Хартії Леопольда [9]. За правління імператора Франца II аж до закінчення наполеонівських воєн Галицький становий сейм не зібрався жодного разу [10].

У 1790 р. група польських депутатів сейму запропонувала імператору Леопольду II затвердити конституцію для Галичини (Велика хартія вільності для Галичини). Ініціаторами такого проекту були князь С. Яблоновський, граф Ю. Оссолінський, граф Я. Банківський, М. Потоцький і Ян з Батова. Текст документа складався з 9 розділів і 53 статей. У першому розділі було висвітлено питання суспільного ладу та громадянських прав. Другий і третій розділи розглядали організацію та сферу повноважень законодавчої влади. Четвертий, п'ятий і шостий розділи стосувалися особливостей правового становища адміністративних органів. Сьомий розділ регламентував судочинство. Восьмий розділ складався із статей щодо військових та господарських справ. Дев'ятий визначав засади, на яких Галичина отримувала автономію у складі Австрії [11].

Основними пропозиціями цього проекту були:

- 1) поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову;
- 2) перехід Австрійської держави з унітарної імперії на федеративну монархію;
- 3) розширення повноважень сейму, надання йому законодавчої влади;
- 4) закріплення рівного і загального виборчого права з майновим і віковим цензом;

5) надання Галичині рівного з Австрією, Угорщиною та Чехією правового статусу;

б) уведення інституту "адвокатів підданих".

Конституція Галичини не була затверджена і не набула чинності. Історики вважають, що це пов'язано з несподіваною смертю імператора у 1792 р. Федеральну концепцію було реалізовано в Австрії аж у 1848 р.

У 1802 р. віденський уряд вирішив скликати Галицький становий сейм. Однак з'ясувалось, що юридична дія патентів 1775 і 1782 рр. поширилася на територію не тільки Східної, але й Західної Галичини. Побоюючись, що сейм внаслідок такого приєднання надто розшириться, уряд подав у губернію проект, яким уповноважив шляхту обирати від кожного циркулу по одному представникові до сейму. На стадії обговорення проекту з Придворною канцелярією його було відхилено, щоб запобігти загрози повернення старих польських сеймиків [12].

У 1815 р. відбувся Віденський конгресив якому Австрію було зобов'язано до утворення правового інституту для Галичини і Лодомерії, який забезпечив би збереження їх нації. Тому 13 квітня 1817 р. на основі законодавства Йосифа II було прийнято патент, який проводив ґрунтовну реформу сейму. Цей акт не посилював становища Галицького станового сейму щодо австрійської влади, однак збільшував його значення [13].

Відповідно до патенту 1817 р. Галицький становий сейм складався з чотирьох станів: магнати, духовенство, лицарі (шляхта), міщанство (з королівських міст). Серед духовенства були представлені архієпископи, єпископи, ігумени, а також обрані капітулами римо-, греко- і вірмено-католицького обрядів. Римо-католицький єпископ наділявся званням Примаса (першою особою духовенства) Королівства Галичини і Лодомерії з відповідними правами і привілеями [14].

Стан магнатів охоплював усіх князів, графів і баронів як Галичини і Буковини, так і інших країв Австрійської монархії. До лицарського стану належали шляхтичі, які на підставі документів чи свідчень підтвердили своє

походження і були записані у галицьку метрику. Серед магнатів виділялися Великий маршал, Великий охмістер, Великий кухмістер, Великий підкоморій, Великий ловчий, Великий конюший, Великий сокольничий, Великий чашник, Великий креденценз. Серед шляхти -архистольник, віце-маршал, віце-підкоморій, мечник, підскарбник, віце-креденценз, крайник, хорунжий [15].

Стан міщанства складався з двох депутатів від Львова, Хоча імператорський декрет містив застереження щодо можливого розширення прав інших королівських міст, але жодне інше місто так і не було представлене у Галицькому становому сеймі. Ректор Львівського університету за посадою ставав депутатом сейму автоматично.

У структурі виконавчого органу сейму (Становому комітеті) утворювались чотири відділи: у справах управління, у справах суспільних прибутків, у справах шляхетських метрик і в справах шкіл. До складу комітету входили по два представники від магнатів, духовенства та шляхти і один від міщан. Становий комітет отримав службовий персонал й архів [16].

Головою сейму і його виконавчого органу був губернатор. Він вів його засідання, визначав порядок ведення підрахунку голосів депутатів і черговість обговорень.

Діяльність Галицького станового сейму у XIX ст. не була життєво важливим явищем для краю, а депутати часто ігнорували його засідання. У 20-30-х роках на сеймовій сесії збиралося не більше 70 осіб. У 1837 р. у лицарському стані засідало лише 18 депутатів. У 40-х роках явка депутатів збільшилась. Сейм обговорював лише окремі важливі питання: існування панщини, будови залізниці до Львова, організації Земського кредитного товариства та ін. [17].

Останнє пленарне засідання сейму відбулося 27 вересня 1845 р. На ньому були присутні 143 депутати, у тому числі 32 магнати і 93 лицарі.

Ідея правового інституту Галицького станового сейму була прогресивною і демократичною, однак нерівність представництва станів у

ньому та повна підконтрольність виконавчій владі не дали змоги йому стати тим органом, який був справді необхідним для населення Галичини і Буковини в цей історичний період

1. Кульчицький В., Тищик Б. Історія держави і права України. - Львів, 2000.- С. 161.
2. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-policznego Galicji (1772-1848).- Wrocław, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1971. – S. 144-145
3. Grodziski S. Postulaty szlachty Galicji Zachodniej z okazji holdu w 1796 roku // Czasopis prawno-historyczny. – 1968. – Т. 20. – З. 2. – S. 56
4. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-policznego Galicji (1772-1848).- Wrocław, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1971. – S. 145
5. Lozinski B. Z historii stanow galicyjskich. Szkice z historii Galicji w wieku XIX. – Lwow, 1913. – S. 1
6. Lozinski B. Galicyjski sejm stanowy (1817-1845). – Lwow, 1905. – S. 20
7. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-policznego Galicji (1772-1848).- Wrocław, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1971. – S. 146
8. Hillbricht K. O języku sądowym w Galicji // Prawnik. – Lwów, 1871. – Rok II. – №30. – s. 125-134
9. Lozinski B. Galicyjski sejm stanowy (1817-1845). – Lwow, 1905. – S. 8
10. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-policznego Galicji (1772-1848).- Wrocław, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1971. – S. 147
11. Starzynski S. Projekt galicyjskiej konstytucji 1790-1791. – Lwow, 1893. – S. 10-22
12. Lozinski B. Z historii stanow galicyjskich. Szkice z historii Galicji w wieku XIX. – Lwow, 1913. – S. 18-19
13. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-policznego Galicji (1772-1848).- Wrocław, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1971. – S. 149
14. Pelesz J. Geschichte der Union der reuthenischen Kirche mit Rom von der altesten Zieten bis auf Gegenwart. – Wien, 1880. – B. 2. – S. 723
15. Kalinka W. Galicja i Krakow pod panowaniem austriackim. – Krakow, 1898. – S. 23-25
16. Lozinski B. Z historii stanow galicyjskich. Szkice z historii Galicji w wieku XIX. – Lwow, 1913. – S. 37
17. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-policznego Galicji (1772-1848).- Wrocław, Warszawa, Krakow, Gdansk, 1971. – S. 151